

УДК: 371. 311. 1

Людмила КОЗАК
м. Київ

Дидактичні принципи особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів дошкільних закладів

У статті висвітлюються сучасні принципи особистісно орієнтованого навчання та виховання; розглядаються та обґрунтовуються дидактичні принципи особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів; визначаються психолого-педагогічні умови, які сприяють ефективності особистісно орієнтованого навчання майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічному коледжі.

Удосконалення сучасної вищої школи передбачає суттєвий перегляд традиційних психолого-педагогічних принципів навчання та їх заміни новими, які б відповідали сучасній парадигмі особистісно орієнтованої освіти.

Тому метою даної статті є висвітлення сучасних принципів особистісно орієнтованого навчання і виховання, теоретичне обґрунтування дидактичних принципів особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів у педагогічному коледжі.

Як і будь-який вид навчальної діяльності особистісно орієнтоване навчання організовується за загальними дидактичними принципами (свідомості й активності, наочності, систематичності й послідовності, міцності, науковості, доступності, зв'язку теорії з практикою) ¹. Всі вони стали загальноновизнаними принципами педагогічної думки і не суперечать сучасній парадигмі особистісно орієнтованого навчання. Водночас, специфіка особистісно орієнтованого навчання спонукає розширити систему класичних принципів навчання, без яких особистісна орієнтація в освіті практично унеможлиблюється. Мова йде про такі принципи педагогічної теорії й практики, які повною мірою відповідають характеру майбутнього часу, а саме: гуманізм, реалізм, діяльність, самоорганізація складних систем, діалектичний редукціонізм, ціннісно-цільова сутність пізнання, інтегративності та взаємодії. Докладно вони розглянуті С.І.Подмазіним ².

Сучасний етап професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного виховання неможливо реалізувати без особистісно орієнтованої технології виховання. Виховуюча дійовість таких технологій залежить від методологічної основи, яка без-

1 Подласый И.П. Педагогика. — М.: Просвещение, 1996. — С. 292–293.

2 Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование: — Запорожье. — Просвіта, 2000. — 230с.

посередньо визначає характер їх практичного розгортання, та конкретизується в сукупності взаємоузгоджених принципів. До них доцільно зарахувати, на думку І.Д.Беха, такі: принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій; принцип особистісно розвиваючого спілкування; принцип використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості; принцип систематичного аналізу вихованцем власних і чужих вчинків³.

Серед принципів навчання, що стимулюють особистісний і професійний розвиток студента В.Ю.Стрельніков виділяє ряд принципів, серед них: принцип розвиваючого навчання; принцип демократизації; принцип ієрархії цінностей розвитку студента; принцип забезпечення цілісності й безперервності розвитку особистості студента; принцип регулярної оперативної діагностики і самодіагностики; принцип психологічної підтримки розвитку особистості студентів⁴.

На думку М.Г.Чобітько, ефективність особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії можлива при дотриманні принципів діалогізації, партнерства, проблематизації, персоналізації, тобто відмова від статусних ролей і адекватне включення у взаємодію елементів особистісного досвіду (почуттів, емоцій, переживань, вчинків, дій), індивідуалізації педагогічної взаємодії та ін.⁵

До дидактичних принципів особистісно орієнтованого навчання С.В.Панюкова відносить такі принципи: самоцінності індивідуума; визнання учня як активного суб'єкта пізнання; соціалізації учня; врахування суб'єктивного досвіду учня; орієнтація на саморозвиток, самовизначення, самоосвіту; врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей учня; розвиток його комунікативних здібностей⁶.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє нам сформулювати основні дидактичні принципи особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів дошкільних установ у педагогічному коледжі, реалізація яких, на нашу думку, сприяє формуванню сучасного природознавчого змісту, співробітництву і співтворчості у системі „студент-викладач”; задоволенню пізнавальних потреб студентів, розвитку їх індивідуальних здібностей, творчих можливостей, здатності до самостійності, самовираження, самовдосконалення, підготовки до професійної діяльності. Розглянемо їх детальніше.

Принцип науковості передбачає насиченість змісту навчального предмету об'єктивними фактами, поняттями, теоріями, які відповідають сучасному рівню і розвитку природознавчої науки.

Принцип розвиваючого і виховного характеру навчання спрямований на всебічний розвиток особистості майбутнього вихователя та його індивідуальності. Майбутні вихователі не тільки опановують певний обсяг теоретичних знань, формують професійні навички та вміння, а й виховуються на засадах загальнолюдських і національних цінностей, які мають стати основою життєвих орієнтирів і соціальної поведінки.

Принцип професійної спрямованості навчання полягає у досягненні головної мети навчання у педагогічному коледжі, а саме: формування всебічно розвинутої, духовно багатой особистості майбутнього вихователя, що має науковий світогляд, широ-

3 Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. - К.: ІЗМН,1998. - С.123

4 Стрельніков В.Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. - Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. - Кн.2 - С.64-72.

5 Чобітько М.Г. Особистісно-орієнтована взаємодія «Студент-викладач» у рамках навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. / Розвиток інноваційних процесів у навчально-виховних закладах: Збірник наукових праць // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. - Харків: Стиль - Издат, 2003. - С.165-175.

6 Панюкова С.В. Информационные и коммуникативные технологии в личностно ориентированном обучении. - М.: Изд-во ИОСО РАО, 1998. - С.95.

кий кругозір, постійно дбає про своє самовдосконалення, творчо застосовує отримані знання та практичні вміння у педагогічній діяльності. Тобто, цей принцип направлений на підготовку майбутнього фахівця до активної участі у суспільному житті.

Тому особистісно орієнтоване навчання природознавству повинно бути спрямоване на формування у майбутніх вихователів внутрішньої потреби до саморозвитку, самореалізації та самовизначення.

Важливим у формуванні особистості майбутнього вихователя, на нашу думку, є *принцип цілісності і системності навчання*. В свою чергу, принцип цілісності зумовлений діалектичним розумінням навколишньої дійсності і дає уявлення про наявність зв'язків між елементами і явищами в природі і суспільному житті. Він знаходить відображення у єдності освітньої, виховної і розвивальної мети особистісно орієнтованого навчання природознавству; повному взаємозв'язку необхідних теоретичних знань, практичних умінь та навичок; комплексному використанні методів, прийомів і засобів навчання. Ми вважаємо, що сутність цілісності в навчально-виховному процесі полягає в підпорядкуванні всіх його компонентів головному: формуванню цілісної особистості майбутнього вихователя.

Принцип системності забезпечує формування знань, умінь і навичок у певній системі та порядку, щоб кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншим, а нові знання спиралися на засвоєні раніше і створювали фундамент для засвоєння наступних знань. Тільки система, як зазначав К.Д.Ушинський, дає нам повну владу над нашими знаннями.

Принцип гуманізації полягає в утвердженні особистості майбутнього вихователя як найвищої соціальної цінності, в найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні пізнавальних потреб, гуманній взаємодії з компонентами природного довкілля на основі засвоєння широкого кола природознавчих знань, сприянні самоактуалізації майбутнього вихователя в умовах професійної діяльності.

Принцип демократизації передбачає побудову природознавчої освіти на суб'єкт – суб'єктивних взаєминах, повазі і співробітництві викладачів і студентів, де останні є повноправними учасниками навчального процесу і творцями власного самовдосконалення, що сприяє розкріпаченню особистості майбутнього вихователя, розвитку його внутрішньої свободи й почуття власної гідності.

Принцип творчої активності, свідомості і самостійності передбачає активність студентів, в основі якої лежить змістовна мотивація, спрямована на участь у навчально-пізнавальній діяльності. Ця активність виражається в тому, що майбутні вихователі усвідомлюють цілі навчання, планують і організують свою діяльність, уміють її контролювати, виявляють інтерес до професійних знань.

На думку П.І.Сікорського, практична діяльність завжди характеризується самостійністю. Тільки самостійним вправлінням можна сформувати в собі необхідні практичні навички, досягти високого рівня кваліфікації і творчого виконання складних завдань ⁷.

Одним з принципів особистісно орієнтованого навчання є необхідність створення певного простору свободи особистості, так як здійснити розвиток і саморозвиток можна тільки будучи вільною людиною. Отже, підґрунтям особистісно орієнтованого навчання має стати *принцип варіативності вибору змісту, форм і засобів навчальної діяльності*.

Це означає, з одного боку, багатогранність, різномірність, диференціація вправ і завдань, можливість випереджаючого навчання, спадковість форм навчан-

⁷ Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання. Львів „СПОЛОМ”, 2000. – С.153.

ня; з другого – право особистості на навчання відповідно до своїх особливостей, здібностей, інтересів, життєвих планів, варіантний вибір індивідуальної особистісно орієнтованої траєкторії⁸.

На нашу думку, принцип варіативності вибору змісту, форм і засобів навчальної діяльності на заняттях та в процесі самостійної підготовки до занять передбачає: вибір форм проведення навчальних занять, вибір форм відповідей на семінарських та практичних заняттях, вибір змісту і форм представлення творчих завдань, вибір засобів фіксації нового матеріалу (конспект, схема, тези, висновки до пунктів плану), вибір засобів навчальної діяльності (підручник чи опорний конспект, схема чи таблиця, картина чи ілюстрація, живі рослини чи гербарії тощо), варіативність у завданнях для самостійної роботи (диференціація за рівнем складності, засобами виконання, пізнавальними потребами та інтересами), вибір обов'язкової і додаткової літератури при вивченні курсу природознавства, підготовці до семінарських і практичних занять, вибір інформації в межах вивчення навчального предмета для поглиблення знань визначених програмою, а також вибір тем для доповідей та рефератів.

Наше дослідження свідчить, що усі ці варіанти дозволяють значною мірою диференціювати та індивідуалізувати процес особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів.

Ефективність використання принципу варіативності вибору змісту, форм і засобів навчання залежить від реалізації інших важливих принципів: *принципу врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей студента*, що спрямований на врахування потреб, бажань, інтересів, мотивів, здібностей майбутніх вихователів, їх індивідуальних і особистісних якостей; *принципу врахування суб'єктивного досвіду майбутнього вихователя*.

Щодо принципів, притаманних природознавству, то важливим є *краєзнавчий принцип*, який виявляється у підборі природного матеріалу, що є найбільш поширеним у даній місцевості. Це забезпечує безпосередній контакт студентів з природним довкіллям, активізує їх пізнавальну діяльність, збагачує майбутніх вихователів знаннями природи рідного краю. *Екологічний принцип* передбачає оволодіння майбутніми вихователями основами екологічної культури в процесі вивчення дисципліни, яка проявляється у свідомості, діяльності, поведінці, в емоціях та почуттях.

Вважаємо, що застосування названих психолого-педагогічних принципів дає змогу конкретно вказати умови, за яких особистісно орієнтоване навчання природознавству майбутніх вихователів дошкільних установ буде ефективним у вирішенні завдань як всієї цілісної системи вищої освіти, так і педагогічного коледжу зокрема. Слід відмітити найважливіші з них:

- розробка предметного змісту та запровадження варіативної технології його використання в навчальному процесі;
- надання студентам можливості самостійного вибору різноманітних способів виконання навчальних завдань;
- спрямування навчального заняття на творче використання змісту;
- дотримання суб'єкт-суб'єктивних відносин викладача і студентів у педагогічному процесі;
- індивідуальна корекція програми навчання з опорою на успіх в досягненні позитивних навчальних результатів;
- спрямування заняття на створення умов самореалізації, самостійності кожно-

8 Чобітько М.Г. Особистісно орієнтована професійно-педагогічна підготовка студентів // Педагогічний процес: теорія і практика. Збірник наукових праць. Вип.2 – К.: Видавництво П/П „ЕКМО”, 2004. – С.273.

- го студента; на розкриття і максимальне використання суб'єктивного досвіду;
- використання ефективних форм, методів і сучасних педагогічних технологій навчання;
 - реалізація в навчальному процесі моделі особистісно-орієнтованої навчальної ситуації;
 - розробка викладачем власної системи педагогічної діяльності.

Отже, результативність особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів залежить від того, наскільки при його організації викладачем створюються умови для самореалізації кожної особистості, виявлення її індивідуальності, творчого потенціалу.

У подальших дослідженнях з цієї проблеми вважаємо за доцільне розглянути критерії ефективності особистісно орієнтованого навчання природознавству майбутніх вихователів у педагогічному коледжі. І це питання буде розглянуте нами далі.

Стаття надійшла до редакції 17.05.05

Людмила КОЗАК

Дидактические принципы личностно ориентированного обучения природоведению будущих воспитателей дошкольных учреждений

Резюме

В статье освещаются современные дидактические принципы личностно ориентированного обучения и воспитания; рассматриваются дидактические принципы личностно ориентированного обучения природоведению будущих воспитателей; определяются психолого-педагогические условия которые способствуют эффективности личностно ориентированного обучения природоведению будущих воспитателей дошкольных учреждений в педагогическом колледже.

Lyudmila KOZAK

Training principles of the personally orientated Natural Science teaching of the future tutors

Summary

Up-to-date principles of the personally aimed education are analysed in the article; training principles of the personally orientated Natural Science teaching of the future tutors are under consideration; psychological and pedagogical conditions which promote the effectiveness of the personally aimed Natural Science teaching of the future educators at the teacher's training college are defined.